මූල්‍ය කළමනාකරණය මොඩියුලය(15.0 නිපුණතාව) සඳහා අවධානය යොමු කළ යුතු අත්‍යවශ්‍ය නිපුනතා මට්ටම් හා විෂය කරුණු

15.4 මූල්‍ය අනුපාත විශ්ලේෂණය

15.5 හි මූල්‍ය යටිතල පහසුකම්

15.6 ශ්‍රී ලංකා මූල්‍ය වෙළඳ පොලේ ක්‍රියාකාරීත්වය

15.7කොළඹ කොටස් හුවමාරුව ආශ්‍රිත කටයුතු

15.8 කොටස් වෙළඳ පොලෙහි ගනුදෙනු වන සුරැකුම්පත් හා ඒවායේ ප්‍රතිලාභ

15.9 කොළඹ කොටස් හුවමාරුවෙහි කාර්ය සාධනය ඇගයීම

ඉහත නිපුණතා මට්ටම්හි ප්‍රායෝගික හා නව්‍ය උපන්තීන්ගේ දැනුම.

15. මූල්‍ය කළමනාකරණය

15.1 ව්‍යාපාරයක මූල්‍ය කළමනාකරණයේ කාර්යභාරය

කාලච්ඡේද : 05 යි.

ඉගෙනුම් පල :

- මූල්‍ය කළමනාකරණය හඳුන්වයි.
- මූල්‍ය කළමනාකරණයේ අරමුණු පැහැදිලි කරයි.
- මූල්‍ය කළමනාකරණයේ අරමුණු ඉටු කර ගැනීමට ගනු ලබන මූල්‍ය තීරණ විග්‍රහ කරයි.
- මූල්‍ය සැලසුම්කරණයේ හා පාලනයේ අවශ්‍යතාව මතු කර දක්වයි.
- මූල්‍ය සැලසුම්කරණය හා පාලනය සඳහා යොදා ගන්නා උපකරණ ලෙස අයවැයකරණය හා මුදල් ප්‍රවාහ ප්‍රකාශය පිළිබඳ ව පැහැදිලි කරයි.

ව්‍යාපාර ආයතනයට අවශ්‍ය අරමුදල් යෝග්‍ය මාර්ගවලින් සපයා ගැනීමේ හා එම අරමුදල් ඵලදායි ලෙස ව්‍යාපාර කටයුතුවල ආයෝජනය කරමින් අයිතිකරුවන්ගේ ධනය උපරිම කිරීමේ සියලු කළමනාකරණ කටයුතු මූල්‍ය කළමනාකරණය ලෙස හැඳින්විය හැකි ය.

◦ මූල්‍ය කළමනාකරණයේ ප්‍රධාන කාර්ය

- අවශ්‍ය අරමුදල් පිළිබඳ සැලසුම් කිරිම
- එම අවශ්‍යතා අනුව අරමුදල් සම්පාදනය කර ගැනීම
- ඒවා සඵලදායක හා කාර්යක්ෂම ලෙස භාවිත කිරීම

◦ මූල්‍ය කළමනාකරණයේ මූලික අරමුණ

ව්‍යපාරයේ හිමිකරුවන්ගේ ව්‍යාපාරය හා සබැඳි අගය(ධනය) උපරිම කිරීම යි.

නිදසුන : සමාගමක අගය නැතහොත් වටිනාකම වැඩි වන විට එම සමාගමේ කොටස්වල මිල ඉහළ යයි. සමාගමක හිමිකරුවන් වන්නෝ සාමාන්‍ය කොටස් හිමියෝ ය. ඒ අනුව සාමාන්‍ය කොටස්වල මිල ඉහළ යාමෙන් පෙන්නුම් කරන්නේ අයිතිකරුවන්ගේ ධනය ඉහළ යාම යි.

කේවල ස්වාමි ව්‍යාපාරයක අගය නැතහොත් ධනය ඉහළ යාම යනුවෙන් පෙන්විය හැක්නේ එම ව්‍යාපාරය ඉහළ වටිනාකමකට අලෙවි කළ හැකි බව යි.

මූලික අරමුණට අමතර වූ ඉටු කර ගැනීමට අපේක්ෂා කෙරේන අරමුණු.

- ලාභය උපරිම කිරීම
- කොටසක ඉපයුම උපරිම කිරීම
- දිගුකාලීන මූල්‍ය ස්ථාවරත්වය තහවුරු කිරීම
- ද්‍රවශීලතාව ප්‍රශස්ත මට්ටමක පවත්වා ගැනීම
- මූල්‍ය කළමනාකරණ තීරණ

මූල්‍ය කළමනාකරණයේ දී මූල්‍ය කළමනාකරුවන් විසින් ගනු ලබන වැදගත් තීරණ වර්ග දෙකකි. ඒවා නම්

- මූල්‍යන තීරණ

ජංගම හා ස්ථාවර වත්කම්වල ආයෝජනය කිරීම සඳහා අවශ්‍ය අරමුදල් සපයා ගන්නේ කෙසේ ද යන්න පිළිබඳ තීරණ මූල්‍යන තීරණ වේ. එනම් අවශ්‍ය මූල්‍ය සම්පාදනය කර ගන්නේ කෙසේ ද යන්නයි.

- ආයෝජන තීරණ

අරමුදල් ජංගම හා ස්ථාවර වත්කම්වල යෙදවීම පිළිබඳ ව ගනු ලබන තීරණ ආයෝජන තීරණ වේ. සම්පාදනය කර ගත් අරමුදල් ව්‍යාපාරයේ විවිධ අවශ්‍යතා අතර යොදවන්නේ කෙසේද යන්නයි.

මූල්‍ය කළමනාකරණ තීරණ පහත සඳහන් ගැලීම් සටහන ඇසුරෙන් ඉදිරිපත් කළ හැකි ය.

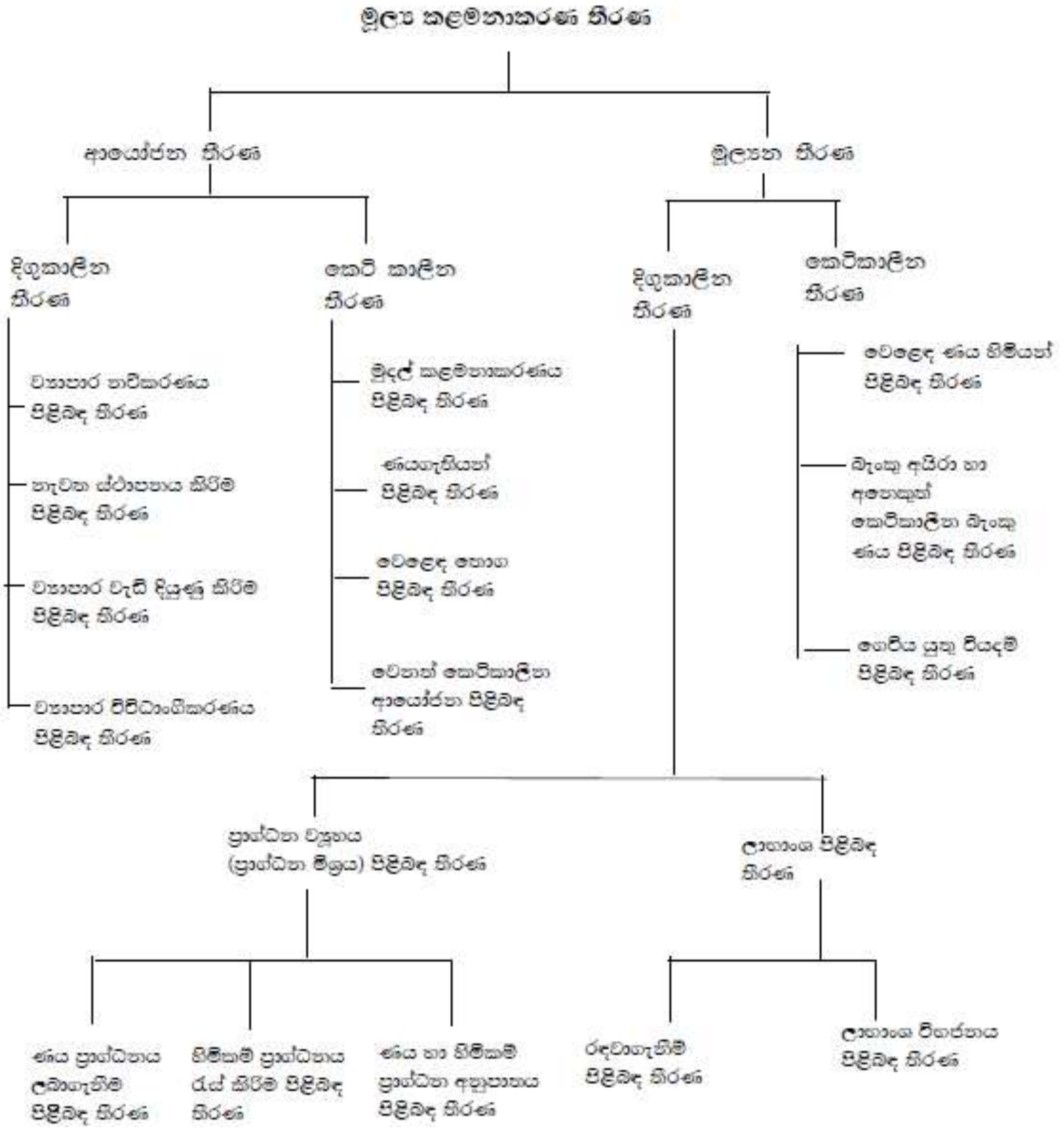

මූල්‍ය කළමනාකරණ තීරණ අනුව අරමුදල් සම්පාදනය කර ගන්නා ආකාරය හා ඒවා ආයෝජනය කරන ආකාරය හඳුනා ගත් පසු යෝග්‍ය පරිදි අරමුදල් සපයා ගෙන ඒවා සඵලදායි මාර්ගවල ආයෝජනය කළ යුතු ය.

මූල්‍යන තීරණ හා ආයෝජන තීරණ ප්‍රශස්ත ලෙස සිදු වුවහොත් මූල්‍ය කළමනාකරණයේ ප්‍රධාන අරමුණ වූ අයිතිකරුවන්ගේ ධනය උපරිම කිරීම මනාව ඉටු වේ. මේ සඳහා මූල්‍ය සැලසුම්කරණය හා පාලනය අත්‍යවශ්‍ය වේ.

ං මූල්‍ය සැලසුම්කරණ හා පාලන උපකරණ

මූල්‍ය සැලසුම්කරණ හා පාලන උපකරණ ලෙස අයවැයකරණය හා මුදල් ප්‍රවාහ ප්‍රකාශ යොදා ගනී. අයවැයකරණයේ දී ප්‍රධාන උපකරණ දෙකක් යොදා ගැනේ.

- මුදල් අයවැය ලේඛනය
- ප්‍රාග්ධන අයවැයකරණය

1 මුදල් අයවැය ලේඛනය

නිශ්චිත අනාගත කාලච්ෙඡ්දයක මුදල් ලැබීම් හා මුදල් ගෙවීම් ඇතුළත් කොට සකස් කරනු ලබන ලේඛනය මුදල් අයවැය ලේඛනය ලෙස හඳුන්වනු ලැබේ.මුදල් අයවැය ලේඛනයක දැකිය හැකි අපේක්ෂිත මුදල් ලැබීම් මාර්ගවලට නිදසුන් පහත දැක්වේ.

- අත්පිට විකුණුම්
- ජංගම නොවන වත්කම් විකිණීම
- ණයගැතියන්ගෙන් ලැබීම්

අපේක්ෂිත ගෙවීම්වලට නිදසුන් පහත දැක්වේ.

- තොග මිලට ගැනීම්
- වැටුප් හා වේතන ගෙවීම්
- ජංගම නොවන වත්කම් මිල දී ගැනීම්

මුදල් අයවැය ලේඛනයක් පිළියෙළ කිරීමෙන් ලැබෙන ප්‍රයෝජන

- අනාගතයේ දී මුදල් අතිරික්තයක් වේ නම්ල එය කල් තබා දැනගත හැකි වීමෙන් එම මුදල් ඵලදායි ව ආයෝජනය කළ හැකි වීම
- අනාගතයේ දී මුදල් ඌනතාවක් වේ නම්ල එය ද කල් තබා දැන ගෙන ඊට මුහුණ දීමට සූදානම් විය හැකි වීම
- සත්‍ය මුදල් ක්‍රියාකාරිත්වය හා සැසඳීම මඟින් මුදල් පිළිබඳ සැලසුම්කරණය හා පාලනය පහසු වීම
- ව්‍යාපාරික ණය ලබා ගැනීම ව්‍යාපාරයේ අනාගත මූල්‍ය තත්ත්වය තහවුරු කිරීම සඳහා ඉවහල් වීම

1-2 ප්‍රාග්ධන අයවැයකරණය

අනාගතයේ දී ප්‍රතිලාභ ඉපයීමේ අරමුණෙන් ව්‍යාපාර ආයතනයක් සතු ව පවතින වර්තමාන අරමුදල්ල වඩා සඵලදායි ලෙස දිගු කාලීන වත්කම්වල හෝ දිගුකාලීන ව්‍යාපෘතිවල හෝ ආයෝජනය කිරීමට සැලසුම් කිරීම ප්‍රාග්ධන අයවැයකරණය වේ.

මූල්‍ය කළමනාකරු විසින් ගනු ලබන ප්‍රාග්ධන අයවැයකරණ තීරණ දිගු කාලීන ආයෝජන තීරණ ලෙස සැලකේ.

නිදසුන් : - ව්‍යාපාර කටයුතු වර්ධනය සඳහා නව ගොඩනැඟිල්ලක් ඉදි කිරීම.

- නව යන්ත්‍රයක් මිලට ගැනීම.
- ප්‍රචාරණ වැඩ සැලැස්මක් සඳහා වැය කරන දිගු කාලීන වියදම්
- මුදල් ප්‍රවාහ ප්‍රකාශය

2 ප්‍රකාශය මුදල් ප්‍රවාහ ප්‍රකාශය

යම් පසුගිය කාලච්ෙඡ්දයක් තුළ ආයතනයකට සත්‍ය හෝ අපේක්ෂිත හෝ මුදල් ගලා ඒම් සිදු වූ ආකාරය හා එකී මුදල් ගලා යාම් සිදු වූ ආකාරය විශ්ලේෂණය කර දැක්වෙන ප්‍රකාශය මුදල් ප්‍රවාහ ප්‍රකාශය යි.

මුදල් ප්‍රවාහ ප්‍රකාශයක් පසුගිය කාලසීමාවක් සඳහා හෝ අනාගත කාලසීමාවක් සඳහා හෝ පිළියෙළ කළ හැකි ය. ව්‍යාපාරයක මුදල් ප්‍රවාහය නැතහොත් මුදල් ගලා ඒම් හා මුදල් ගලා යාම් සිදු වූ ආකාරය එම ව්‍යාපාරයේ සාර්ථකත්වයට හෝ අසාර්ථකත්වයට හෝ බලපායි. එම නිසා මුදල් ප්‍රවාහය පාලනය කිරීම සඳහා මුදල් ප්‍රවාහ ප්‍රකාශය ආයතනයට වැදගත් වේ.

15.2 ව්‍යාපාරයක අරමුදල් අවශ්‍යතා සපුරා ගැනීම සඳහා ඇති විකල්ප අරමුදල් සම්පාදන මාර්ග අගයයි.

කාලච්ඡේද : 05 යි.

ඉගෙනුම් පල :

- ව්‍යාපාරයක අරමුදල් අවශ්‍යතා ලැයිස්තු ගත කරයි.
- ව්‍යාපාරයක අරමුදල් අවශ්‍යතා වර්ග කරයි.
- අරමුදල් සම්පාදන මාර්ග විවිධ පදනම් ඔස්සේ වර්ගීකරණය කරයි.
- විකල්ප අරමුදල් සම්පාදන මාර්ගවල වාසි හා සීමා පැහැදිලි කරයි.
- විවිධ මූල්‍ය සම්පාදන මාර්ග සඳහා නිදසුන් දක්වයි.
- අරමුදල් අවශ්‍යතා සපුරා ගැනීමේ දී සැලකිලිමත් විය යුතු කරුණු ලැයිස්තු ගත කරයි.
- දෙන ලද ව්‍යාපාර ආයතනයකට සුදුසු අරමුදල් සම්පාදන මාර්ග යෝජනා කරයි.

ව්‍යාපාරයක අරමුදල් අවශ්‍යතා

o <u>කෙටි කාලීන මූල්‍ය අවශ්‍යතා (කාරක ප්‍රාග්ධන අවශ්‍යතා)</u>
එදිනෙදා ව්‍යාපාර කටයුතු පවත්වා ගෙන යාම සඳහා අවශ්‍ය වන අරමුදල්

නිදසුන් : තොග මිලට ගැනීම්, වැටුප් ගෙවීම්, දූරකථනල විදුලි ගාස්තු ගෙවීම්

o <u>දිගු කාලීන මූල්‍ය අවශ්‍යතා (ස්ථාවර ප්‍රාග්ධන අවශ්‍යතා)</u>

ව්‍යාපාරය ආරම්භ කිරීමේ දී මෙන් ම ව්‍යාපාර කටයුතු පවත්වා ගෙන යාමේ දී මූලික ව අවශ්‍ය වන්නා වූ ජංගම නොවන වත්කම් මිල දී ගැනීම සඳහා අවශ්‍ය වන අරමුදල්

නිදසුන් : ඉඩම් හා ගොඩනැඟිලි මිල දී ගැනීමට, යන්ත්‍රෝපකරණ ලබා ගැනීමට,රථ වාහන මිල දී ගැනීමට, කාර්යාලයීය උපකරණ මිල දී ගැනීම්වලට,

අරමුදල් සම්පාදන මාර්ග විවිධ නිර්ණායක ඔස්සේ වර්ගීකරණය.

- මූලාශ්‍රයය අනුව
- සපයා ගන්නා ආකාරය අනුව (අතරමැදියන්ගේ සහභාගිත්වය මත)
- කාලය පදනම් කර ගෙන

මූලාශ්‍රයය අනුව

මූල්‍ය සම්පාදන මාර්ග

- අභ්‍යන්තර මාර්ග
  - නිදසුන් : රඳවාගත් ලාභ
  - ක්ෂය වෙන් කිරීම
  - අතිරික්ත වත්කම් විකිණීම
  - කාරක ප්‍රාග්ධනය දැඩිව පාලනය කිරීම
- බාහිර මාර්ග
  - නිදසුන් : කොටස් නිකුතුව
  - බැංකු ණය
  - කල් බදු
  - බැංකු අයිරා
  - උකස්කර
  - කුලීපිට ගැනුම්

සපයා ගන්නා ආකාරය

මූල්‍ය සම්පාදන මාර්ග

- දිගු කාලීන මූල්‍ය මාර්ග
  - නිදසුන් : කොටස් නිකුතුව
  - ණයකර නිකුතුව
  - කල් බදු
  - දිගු කාලීන බැංකු ණය
- කෙටි කාලීන මූල්‍ය මාර්ග
  - නිදසුන් : වාණිජ පත්‍රිකා
  - බැංකු අයිරා
  - ගෙවිය යුතු වියදම්
  - වෙළෙඳ ණය

කාලය පදනම් කර ගෙන

මූල්‍ය සම්පාදන මාර්ග

ඍජු මාර්ග
නිදසුන් : රඳවාගත් ලාභ
ක්ෂය සඳහා වෙන් කිරීම්
කොටස් නිකුතුව
ණයකර නිකුතුව
අතිරික්ත වත්කම් විකිණීම

වක්‍ර මාර්ග
නිදසුන් : කල්බදු
වාණිජ පත්‍රිකා
බැංකු අයිරා
බැංකු ණය
සාධ්‍යකරණය

ං මූල්‍ය අවශ්‍යතා සපුරා ගැනීමේ දී සැලකිලිමත් විය යුතු කරුණු

- අවශ්‍ය අරමුදල් ප්‍රමාණය
- අරමුදල් අවශ්‍ය වන කාලය (දිගුකාලීන දල කෙටිකාලීන)
- පිරිවැය (අරමුදල් සපයා ගැනීම හා ඒවා නඩත්තු කිරීම)
  නිදසුන් : ං ව්‍යාපෘති වාර්තා සැකසීමේ ගාස්තු
- වත්කම් සුරැකුම් ලෙස බැඳීමට යන වියදම්
- නීතිඥ ගාස්තු
- පොළිය
- ව්‍යාපාර සංවිධානයේ ස්වභාවය (තනි / හවුල් / සීමිත සමාගම්)
- තැබිය යුතු ඇප සුරැකුම් පිළිබඳ තත්ත්වය
- ව්‍යාපාරයේ ප්‍රාග්ධන ව්‍යුහයට වන බලපෑම
- අරමුදල් යොදවන ව්‍යාපෘතියේ ස්වභාවය හා ඉන් අපේක්ෂිත ප්‍රතිලාභ
- ව්‍යාපාරයේ කළමනාකරණයට සිදු වන බලපෑම

15. 3 ආයෝජනය හා ආයෝජන තීරණ

කාලච්ඡේද : 05 යි.

ඉගෙනුම් පල : - ආයෝජන යන්න හඳුන්වයි.
- ආයෝජන තීරණ යන්න පැහැදිලි කරයි
- ආයෝජන තීරණ කෙටිකාලීන හා දිගුකාලීන වශයෙන් වර්ග කර දක්වයි.
- ව්‍යාපාර සාර්ථකත්වය සඳහා ආයෝජන තීරණවල වැදගත්කම පැහැදිලි කරයි.

ව්‍යාපාරයක් සතු අරමුදල් ව්‍යාපාරය තුළ හෝ පිටත වත්කම්වල හෝ යෙදවීම ආයෝජනය වන අතර ඒ සඳහා ගන්නා තීරණ ආයෝජන තීරණ ලෙස හැඳින්වේ. එම ආයෝජන තීරණ පහත ආකාරයෙන් වර්ග කර දැක්විය හැකි ය.

ආයෝජනයක් කිරීමේ දී නිවැරදි තීරණ ගැනීම ව්‍යාපාරයේ සාර්ථකත්වයට මඟපෙන්වයි. ව්‍යාපාර සාර්ථකත්වය සඳහා ආයෝජන තීරණ වැදගත් වේ.

- ව්‍යාපාරයේ සම්පත්වලින් උපරිම ප්‍රයෝජන ගැනීම.
- විකල්ප ආයෝජන අවස්ථා හඳුනාගත හැකි වීම.
- වැඩි ප්‍රතිලාභ සහිත ආයෝජන තෝරා ගැනීම.

වැනි දෑ ආයෝජන තීරණවලින් සිදුවන නිසා ආයෝජන තීරණ ව්‍යාපාරයේ සාර්ථකත්වයට බලපායි.

ං ආයතනයක් අරමුදල් ජංගම හා ස්ථාවර වත්කම්වල ආයෝජනය දී සලකා බලන කරුණු

- ආයෝජනයේ ප්‍රතිලාභය
- ආයෝජනයේ අවදානම
- ද්‍රවශීලතාව
- පරිසර සාධක
- අවිනිශ්චිතතා
- ආයතනයේ ප්‍රතිපත්ති
- ආයෝජනයේ පිරිවැය
- නීතිමය තත්ත්වය
- මෙහෙයුම් ක්‍රියාකාරිත්වයට ඇති කරන බලපෑම

15.4 මූල්‍ය අනුපාත විශ්ලේෂණය

මූල්‍ය අනුපාත ගණනය කරමින් ගිණුම්කරණ ප්‍රකාශ විශ්ලේෂණය කිරීමේ ශිල්ප ක්‍රමය අනුපාත විශ්ලේෂණය ලෙස හඳුන්වයි. ව්‍යාපාරයක ක්‍රියාකාරිත්වය හා මූල්‍ය තත්ත්වය තේරුම් ගැනීම සඳහා මූල්‍ය අනුපාත ප්‍රයෝජනවත් වේ. අනුපාත විශ්ලේෂණය සඳහා යොදා ගනු ලබන්නේ මූල්‍ය ප්‍රකාශවල අඩංගු තොරතුරු ය. මෙහි දී පහත මූල්‍ය ප්‍රකාශ උපයෝගී කර ගනී.

- ආදායම් ප්‍රකාශය (ලාභලාභ ගිණුම)
- මූල්‍ය තත්ත්ව ප්‍රකාශය

- මුදල් ප්‍රවාහ ප්‍රකාශය

මූල්‍ය අනුපාත වර්ගීකරණය

- ද්‍රවශීලතා අනුපාත
- ලාභදායිත්ව අනුපාත
- ක්‍රියාකාරී අනුපාත
- මූල්‍ය ස්ථාවරත්ව අනුපාත/ තෝලන අනුපාත

○ ද්‍රවශීලතා අනුපාත

කෙටි කාලීන මූල්‍ය බැඳීම්වලට / වගකීම්වලට මුහුණ දීමට ඇති හැකියාව පෙන්නුම් කරන අනුපාත ද්‍රවශීලතා අනුපාත වේ. එමෙන් ම ව්‍යාපාරයක කෙටි කාලනී නුබුන්වත් බව හඳුනා ගැනීමට මෙම අනුපාත භාවිත කෙරේ. ද්‍රවශීලතා අනුපාත කීපයක් පහත දැක්වේ.

- ජංගම අනුපාතය
- ක්ෂණික අනුපාතය

- ජංගම අනුපාතය

ජංගම වත්කම් හා ජංගම වගකීම් අතර සම්බන්ධතා පෙන්නුම් කරන අනුපාතය ජංගම අනුපාතය යි. නැතහොත් ජංගම වගකීම්වලට මුහුණ දීමට ජංගම වත්කම්වලට ඇති හැකියාවයි.

$$\text{ජංගම අනුපාතය} = \frac{\text{ජංගම වත්කම්}}{\text{ජංගම වගකීම්}}$$

ජංගම වගකීම්වලින් දෙගුණයක් ජංගම වත්කම් පැවතීම නැතහොත් ජංගම අනුපාතය දෙකක් ලෙස පැවතීම යෝග්‍ය බව සාමාන්‍යයෙන් පිළිගැනේ. එහෙත් ආයතනයේ ස්වභාවය අනුව මෙය වෙනස් වේ.

- ක්ෂණික අනුපාතය

ජංගම වගකීම් හා ද්‍රවශීල වත්කම් අතර ඇති සම්බන්ධතාව පෙන්නුම් කරන අනුපාතය ක්ෂණික අනුපාතයයි. එනම් ජංගම වගකීම්වලට මුහුණ දීමට ක්ෂණික වත්කම්වලට ඇති හැකියාවයි. ජංගම වත්කම්වලින් ඉතා අඩු ද්‍රවශලී තාවක් ඇති වත්කම් මේ අනුපාතය ගණනයේ දී ඉවත් කෙරේ.

$$\text{ක්ෂණික අනුපාතය} = \frac{\text{ද්‍රවශීල වත්කම්}}{\text{ජංගම වගකීම්}}$$

ද්‍රවශීල වත්කම් = ජංගම වත්කම් - (අවසාන තොගය + කලින් ගෙවූ වියදම්)

ජංගම වගකීම් හා සමාන ප්‍රමාණයක් ද්‍රවශීල වත්කම් පැවතීම හෙවත් ක්ෂණික අනුපාතයේ 01ක් ව පැවතීම යෝග්‍ය බව සාමාන්‍යයෙන් පිළිගැනේ.

○ ලාභදායිත්ව අනුපාත

වත්කම්ල කොටස් ආයෝජනය හා විකුණුම් මත ව්‍යාපාරය උපයන ලාභය කොපමණ ද යන්න පෙන්නුම් කරන අනුපාත ලාභදායිත්ව අනුපාත වේ. ලාභදායිත්ව අනුපාත කීපයක් පහත දැක්වේ.

- දළ ලාභ අනුපාතය
- ශුද්ධ ලාභ අනුපාතය
- ආයෝජන මත ප්‍රතිලාභ අනුපාතය
- හිමිකම් මත ප්‍රතිලාභ අනුපාතය

 දළ ලාභ අනුපාතය

විකුණුම්වලට අනුව දළ ලාභයේ ප්‍රමාණයල ප්‍රතිශතයක් ලෙස මෙම අනුපාතයෙන් පෙන්වයි. මෙය ප්‍රතිශතයක් ලෙස ඉදිරිපත් කරන අතර ගණනය කිරීමෙන් ලැබෙන පිළිතුර වැඩි වන තරමට ව්‍යාපාරයට හිතකර යි. මෙමගින් ව්‍යාපාරයේ මිල ප්‍රතිපත්ති පෙන්නුම් කෙරේ.

$$\text{දළ ලාභ අනුපාතය} = \frac{\text{දළ ලාභය}}{\text{විකුණුම්}} \times 100$$

 ශුද්ධ ලාභ අනුපාතය

ව්‍යාපාරයේ ශුද්ධ ලාභයල විකුණුම්වලල ප්‍රතිශතයක් ලෙස මෙම අනුපාතයෙන් පෙන්නුම් කරයි. ශුද්ධ ලාභය ලෙස සැලකිල්ලට ගනු ලබන්නේ බදු පෙර ශුද්ධ ලාභය යි. මෙහෙයුම් කටයුතුවල කාර්යක්ෂමතාව මැනීම සඳහා ශුද්ධ ලාභ අනුපාතය යොදා ගැනේ.

$$\text{ශුද්ධ ලාභ අනුපාතය} = \frac{\text{බදු පෙර ශුද්ධ ලාභය}}{\text{විකුණුම්}} \times 100$$

 ආයෝජනය මත ප්‍රතිලාභ අනුපාතය

මුළු ආයෝජනයට අනුපාතික ව ව්‍යාපාරයේ ඉපයුම්වල සම්බන්ධතාව ප්‍රතිශතයක් ලෙස මෙම අනුපාතයෙන් පෙන්නුම් කෙරේ.

$$\text{ආයෝජනය මත ප්‍රතිලාභ අනුපාතය} = \frac{\text{බදු පසු ශුද්ධ ලාභය} + \text{පොළිය}}{\text{යෙදූ ප්‍රාග්ධනය /මුළු වත්කම}} \times 100$$

 හිමිකම් මත ප්‍රතිලාභ අනුපාතිකය / අයිතිකරුවන්ගේ අනුපාතය

සාමාන්‍ය කොටස් හිමියන් විසින් සපයන ලන ප්‍රාග්ධනය සඳහා උපයන ප්‍රතිලාභ ප්‍රතිශතයක් ලෙස මෙම අනුපාතයෙන් පෙන්නුම් කෙරේ.

හිමිකම් මත ප්‍රතිලාභ අනුපාතය

ආයෝජනය මත ප්‍රතිලාභ අනුපාතය = $\dfrac{\text{බදු පසු ශුද්ධ ලාභය - වරණීය ලාභය}}{\text{හිමිකම් ප්‍රාග්ධනය}}$ X 100

ං ක්‍රියාකාරී අනුපාත / මෙහෙයුම් කාර්යක්ෂමතා අනුපාත

වත්කම්වල ආයෝජනය හා ඒවායින් ජනිත කරන ඉපයීම් අතර ඇති සම්බන්ධතාව පෙන්වන අනුපාත ක්‍රියාකාරී අනුපාත වේ. ක්‍රියාකාරී අනුපාත කීපයක් පහත දැක්වේ.

- තොග පිරිවැටුම් අනුපාත
- ණයගැති පිරිවැටුම් අනුපාත
- මුළු වත්කම් පිරිවැටුම් අනුපාත

- තොග පිරිවැටුම් අනුපාතය

තොගය විකුණුම් බවට පත්වීමේ ශීඝ්‍රතාව ප්‍රමාණාත්මක ව දැක්වෙන අනුපාතය තොග පිරිවැටුම් අනුපාතයයි.

තොග පිරිවැටුම් අනුපාතය = $\dfrac{\text{විකුණූ භාණ්ඩවල පිරිවැය}}{\text{සාමාන්‍ය තොගය}}$

- ණයගැති පිරිවැටුම් අනුපාතය

ව්‍යාපාරය කොතරම් කාර්යක්ෂම ලෙස ණයගැතියන්ගෙන් මුදල් එකතු කරන්නේ ද යන්න මෙම අනුපාතයෙන් පෙන්නුම් කෙරේ.

ණයගැති පිරිවැටුම් අනුපාතය = $\dfrac{\text{ණයට විකුණුම්}}{\text{සාමාන්‍ය ණයගැතියෝ}}$

සාමාන්‍ය ණයගැතියෝ = $\dfrac{\text{ආරම්භක ණයගැතියෝ + අවසාන ණයගැතියෝ}}{}$

- මුළු වත්කම් පිරිවැටුම් අනුපාතය

ව්‍යාපාරයේ මුළු වත්කම් හා විකුණුම් අතර ඇති සම්බන්ධතාව පෙන්නුම් කෙරෙන අනුපාතය මුළු වත්කම් පිරිවැටුම් අනුපාතය යි. එනම් ව්‍යාපාරය සතු මුළු වත්කම් කොතෙක් දුරට කාර්යක්ෂම ව යොදා ගෙන තිබේ ද යන්න මෙයින් පෙන්වයි.

$$\text{මුළුවත්කම් පිරිවැටුම් අනුපාතය} = \frac{\text{මුළු විකුණුම්}}{\text{මුළු වත්කම්}}$$

ං තෝලන අනුපාත / මූල්‍ය ස්ථාවරත්ව අනුපාත

ආයතනයේ අයිතිකරුවන්ගේ ප්‍රාග්ධනය හා ණය ප්‍රාග්ධනය අතර ඇති සම්බන්ධතාව පෙන්නුම් කරන අනුපාත තෝලන අනුපාත වේ. තෝලන අනුපාත කීපයක් පහත දැක්වේ.

- ණය අනුපාතය
- ණය හිමිකාරිත්ව අනුපාතය / ණය ස්කන්ධ අනුපාතය
- පොළී ආවරණ අනුපාතය

 ණය අනුපාතය

ආයතනයේ මුළු ප්‍රාග්ධනයෙන් කොපමණ ප්‍රමාණයක් ණය ප්‍රාග්ධනය සමන්විත වේ ද යන්නමෙම අනුපාතයෙන් පෙන්නුම් කෙරේ.

$$\text{ණය අනුපාතය} = \frac{\text{ස්ථිර පොළියක් ගෙවන ප්‍රාග්ධනය}}{\text{මුළු ප්‍රාග්ධනය}} \times 100$$

 ණය හිමිකාරිත්ව අනුපාතය

හිමිකම් ප්‍රාග්ධනයල ස්ථිර පොළී අනුපාතයෙන් ලැබෙන ප්‍රාග්ධනයත් (ණය ප්‍රාග්ධනය) අතර සම්බන්ධතාව පෙන්නුම් කෙරෙන අනුපාතය ණය හිමිකාරිත්ව අනුපාතය යි.

$$\text{ණය හිමිකාරිත්ව අනුපාතය} = \frac{\text{ස්ථිර පොළියක් ගෙවන ප්‍රාග්ධනය}}{\text{හිමිකම් ප්‍රාග්ධනය}}$$

හිමිකම් ප්‍රාග්ධනය = සාමාන්‍ය කොටස් ප්‍රාග්ධනය + සංචිත

 පොළී ආවරණ අනුපාතය

ව්‍යාපාරයේ ඉපැයුම්වලින් පොළිය කී වාරයක් ගෙවිය හැකි ද යන්න මෙම අනුපාතයෙන් පෙන්නුම් කෙරේ.

$$\text{පොළී ආවරණ අනුපාතය} = \frac{\text{පොළී හා බදුවලට පෙර ලාභය}}{\text{පොළිය}}$$

15-5 මූල්‍ය පද්ධතිය

කාලච්ඡේද : 04 යි.

ඉගෙනුම් පල : ශ්‍රී ලංකාවේ මූල්‍ය පද්ධතිය හඳුන්වයි.

ශ්‍රී ලංකාවේ මූල්‍ය පද්ධතියේ සංයුතිය විස්තර කරයි.

ආර්ථිකයක මූල්‍ය තීරණ ක්‍රියාත්මක කිරීම සඳහා සකස් වී ඇති නැතිනම්ෟ මූල්‍ය තීරණ ක්‍රියාත්මක කිරීමේ නිරත ව සිටින ආයතන සංවිධාන උපකරණ ආදියෙහි ක්‍රියාකාරිත්වයෙහි සමස්ථයයි. මූල්‍ය පද්ධතිය පහත ඒවායින් සමන්විත වේ.

- මූල්‍ය වෙළෙඳ පොළ
- මූල්‍ය ආයතන
- මූල්‍ය උපකරණ
- මූල්‍ය යටිතල පහසුකම්
- මධ්‍ය බැංකුව .

මූල්‍ය පද්ධතිය තුළ සිදු වන ප්‍රධාන හා වැදගත් කාර්ය වන්නේ මූල්‍ය අතරමැදිකරණය යි. අරමුදල් අතිරික්තයක් ඇති ඒකක හා අරමුදල් හඟයක් ඇති ඒකක සම්බන්ධ කෙරෙන යාන්ත්‍රණයයි.

ං මූල්‍ය පද්ධතියක සංයුතිය

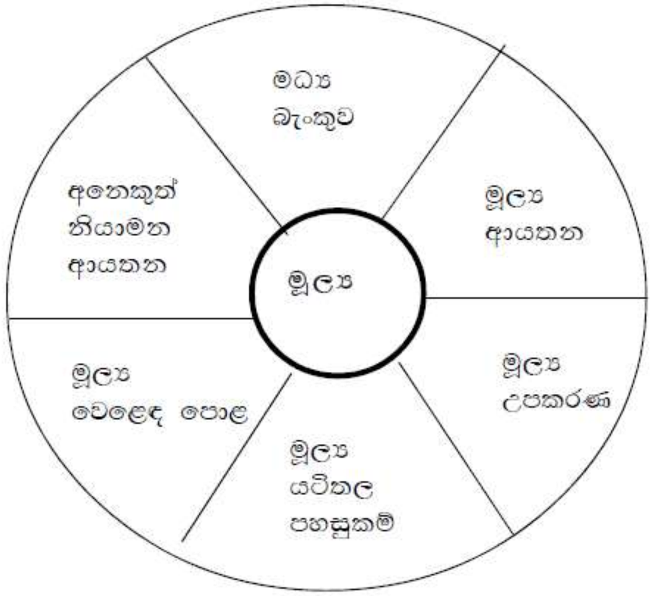

1 මූල්‍ය ආයතන

රටක මූල්‍ය වෙළෙඳ පොළෙහි ක්‍රියාත්මක වන බැංකු හා බැංකු නොවන සියලු ම ආයතන මූල්‍ය ආයතන වේ. ශ්‍රී ලංකාවේ මධ්‍ය බැංකුව ශ්‍රී ලංකා මහ බැංකුව යි. ශ්‍රී ලංකා මහ බැංකුව මූල්‍යායතන පහත පරිදි වර්ග කර ඇත.

01. බැංකු අංශය

- ශ්‍රී ලංකා මහ බැංකුව
- බලපත්‍ර ලාභී වාණිජ බැංකු
- බලපත්‍ර ලාභී විශේෂිත බැංකු

02. තැන්පතු භාර ගන්නා අනෙකුත් මූල්‍ය ආයතන

- බලපත්‍රලාභී මුදල් සමාගම්
- සමූපකාර ග්‍රාමීය බැංකු
- සකසුරුවම් හා ණය දෙන සමූපකාර සමිති

03. අනෙකුත් විශේෂිත මූල්‍යායතන

- විශේෂිත කල්බදු මූල්‍යකරණ සමාගම්
- ප්‍රාථමික අලෙවිකරුවෝ
- කොටස් තැරැව්කාර සමාගම්
- ඒකක භාර /ඒකක භාර කළමනාකාර සමාගම්
- වෙළෙඳ පොළ අතරමැදියෝ
- ව්‍යවසායක ප්‍රාග්ධන සමාගම්
- ණය ශ්‍රේණිගත කිරීමේ ආයතන

04. ගිවිසුම්ගත ඉතිරිකිරීමේ ආයතන

- රක්ෂණ සමාගම්
- සේවක අර්ථසාධක අරමුදල
- සේවක භාරකාර අරමුදල
- අනුමත පෞද්ගලික අර්ථසාධක අරමුදල
- රාජ්‍ය සේවක අර්ථසාධක අරමුදල

(7.2 නිපුණතාව තුළ මූල්‍ය ආයතන විස්තරාත්මක ව සාකච්ඡා කර ඇත

2 මූල්‍ය උපකරණ

- භාණ්ඩාගාර බිල්පත්
- භාණ්ඩාගාර බැඳුම්කර
- සාමාන්‍ය කොටස්
- වරණීය කොටස්
- වාණිජ පත්‍රිකා
- තැන්පතු සහතික
- සංගමික ණයකර

(15.6 නිපුණතාව තුළ විස්තරාත්මක සාකච්ජ්ා කරනු ඇත *

3 මූල්‍ය යටිතල පහසුකම්

රටක මූල්‍ය ක්‍රමයේ සංවිධිත ක්‍රියාකාරිත්වය හා ස්ථායිතාව තහවුරු කිරීම සඳහා ආධාර වන ගෙවීම් හා පියවීම් පද්ධති මූල්‍ය යටිතල පහසුකම් ලෙස හැඳින්වේ.

නිදසුන් :

1. තත්කාලීන දළ පියවීම් පද්ධතිය (Real Time Gross Settlement System (RTGS)

2. ඡායාගත පිළිබිඹු චෙක්පත් නිෂ්කාශන පද්ධතිය(Image Cheque Clearing / Cheque Truncation System (CTS)

3. නිර්ලේඛන සුරැකුම්පත් පියවීම් පද්ධතිය (Scriptless Securities Settlement System)

4. ජගත් අන්තර් බැංකු සන්නිවේදන සංගමය (Society for World wide Interbank Financial Telecommunication (SWIFT)

4 මූල්‍ය වෙළෙඳ පොළ :15.6 නිපුණතා මට්ටමේ දී සාකච්ඡා කෙරේ.

5 මධ්‍යම බැංකුව :7.3 නිපුණතා මට්ටමේ දී සාකච්ඡා කොට ඇත.

මූල්‍ය පද්ධතිය

- **මූල්‍යායතන**
  - බැංකු අංශය
    - බලපත්‍ර ලාභී වාණිජ බැංකු
    - බලපත්‍ර ලාභී විශේෂිත බැංකු
  - තැන්පතු භාරගන්නා අනෙකුත් මූල්‍යායතන
    - බලපත්‍ර ලාභී මුදල් සමාගම්
    - සමුපකාර ග්‍රාමීය බැංකු
  - අනෙකුත් විශේෂිත මූල්‍යායතන
    - විශේෂිත කල්බදු මූල්‍යකරණ සමාගම්
    - කොටස් තැරැව්කාර සමාගම්
    - ව්‍යාවසායක ප්‍රාග්ධන සමාගම්
  - ගිවිසුම් ගත ඉතිරි කිරීම් ආයතන
    - රක්ෂණ සමාගම්
    - සේවක අර්ථසාධක අරමුදල
    - සේවක භාරකාර අරමුදල
- **මූල්‍ය උපකරණ**
  - භාණ්ඩාගාර බිල්පත්
  - භාණ්ඩාගාර බැඳුම්කර
  - සාමාන්‍ය කොටස්
  - වරණීය කොටස්
  - වාණිජ පත්‍රිකා
  - තැන්පතු සහතික
  - සාංගමික බැඳුම්කර
- **මූල්‍ය වෙළෙඳපොළ**
  - මුදල් වෙළෙඳ පොළ
    - අන්තර් බැංකු ඒක්ෂණ ණය වෙළෙඳ පොළ
    - දේශීය විදේශීය විනිමය වෙළෙඳ පොළ
    - භාණ්ඩාගාර බිල්පත් වෙළෙඳ පොළ
    - වාණිජ පත්‍රිකා වෙළෙඳ පොළ
  - ප්‍රාග්ධන වෙළෙඳ පොළ
    - භාණ්ඩාගාර බැඳුම්කර වෙළෙඳ පොළ
    - සාංගමික බැඳුම්කර වෙළෙඳ පොළ
    - කොටස් වෙළෙඳ පොළ
- **මූල්‍ය යටිතල පහසුකම්**
  - තත්කාලීන දළ පියවීම් පද්ධතිය නිර්ලේඛන සුරැකුම්පත් පියවීම් පද්ධතිය
  - ඡායාගත පිළිබිඹු චෙක්පත් නිෂ්කාශන ක්‍රමය
  - ජගත් අන්තර් බැංකු මූල්‍ය සන්නිවේදන සංගමය
- **මධ්‍යම බැංකුව**

15.6 ශ්‍රී ලංකාවේ මූල්‍ය වෙළෙඳ

කාලච්ෙඡ්ද : 04 යි.

ඉගෙනුම් පල :๐ මූල්‍ය වෙළෙඳ පොළ හඳුන්වයි.

- ๐ මූල්‍ය උපකරණවල කල් පිරීමේ කාලය පදනම් කර ගෙන මූල්‍ය වෙළෙඳ පොළ වර්ගකරයි.
- ๐ මූල්‍ය වෙළෙඳ පොළේ සංයුතිය පෙන්වා දෙයි.
- ๐ මුදල් වෙළෙඳ පොළේ උපවෙළෙඳ පොළවල් වෙන වෙන ම විස්තර කරයි.
- ๐ ප්‍රාග්ධන වෙළෙඳපොළේ උපවෙළෙඳ පොළවල් වෙන වෙන ම විස්තර කරයි.
- ๐ මූල්‍ය වෙළෙඳ පොළේ හුවමාරු වන මූල්‍ය උපකරණ විස්තර කරයි.

අරමුදල් සපයන්නන් හා අරමුදල් ඉල්ලුම් කරන්නන් සම්බන්ධකිරීම සඳහා පවත්නා ස්ථානයක් හෝ අවකාශයක් හෝ මූල්‍ය වෙළෙඳ පළක් ලෙස හැඳින්වේ. මූල්‍ය වෙළෙඳ පොළෙහි මූල්‍ය වත්කම් මිල දී ගැනීම හා විකිණීම සිදු කරයි.

๐ මූල්‍ය වෙළෙඳ පොළේ සංයුතිය.

- ๐ අන්තර් බැංකු ඒක්ෂණ ණය වෙළෙඳ පොළ
- ๐ දේශීය විදේශීය විනිමය වෙළෙඳ පොළ
- ๐ රජයේ සුරැකුම්පත් වෙළෙඳ පොළ
  - ๐ භාණ්ඩාගාර බිල්පත් වෙළෙඳ පොළ
  - ๐ භාණ්ඩාගාර බැඳුම්කර වෙළෙඳ පොළ
- ๐ සාංගමික ණය සුරැකුම්පත් වෙළෙඳ පොළ
  - ๐ වාණිජ පත්‍රිකා වෙළෙඳ පොළ
  - ๐ සාංගමික බැඳුම්කර (ණයකර) වෙළෙඳ පොළ
  - ๐ කොටස් වෙළෙඳ පොළ

මූල්‍ය උපකරණවල කල්පිරීමේ කාලය පදනම් කරගෙන මූල්‍ය වෙළෙඳ පොළ වර්ගීකරණය

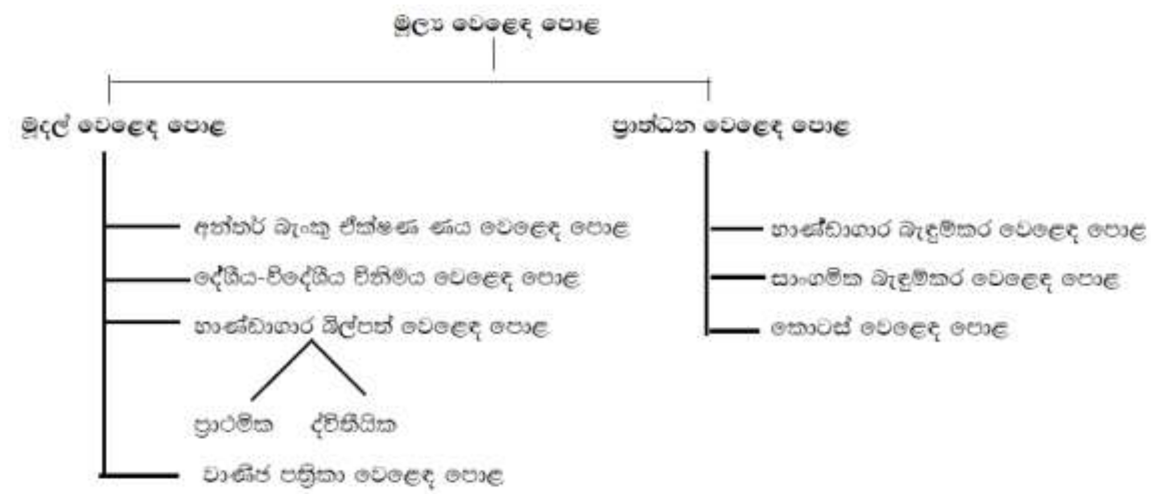

මුදල් වෙළෙඳ පොළ

කෙටි කාලීන මූල්‍ය උපකරණ මිල දී ගැනීම හා විකිණීමට අදාළ වෙළෙඳ පොළ මුදල් වෙළෙඳ පොළ ලෙස හැඳින්විය හැකි ය.

මුදල් වෙළෙඳ පොළහි උපවෙළෙඳපොළවල්

- අන්තර් බැංකු ඒක්ෂණ ණය වෙළෙඳ පොළ :

වාණිජ බැංකු අතර කෙටිකාලීන ණය ඉල්ලූම් සහ ණය සැපයුම් සිදු වන වෙළෙඳ පොළ යි. ද්‍රවශීලතා හිඟයෙන් පෙළෙන බැංක සිය ද්‍රවශලීතා අවශ්‍යතා සපුරාගැනීම සඳහා අතිරිකත්ත ද්‍රවශලීතාවක් සහිත වාණිජ බැංකුවලින් දින හතකින් හෝ ඊට අඩු කාලයකින් හෝ පියවීමට යටත් ව මුදල් ණයට ගැනීම ඒක්ෂණ ණය ගනුදෙනු ලෙස හැඳින්වෙන අතර එම ගනුදෙනු සිදු වන වෙළෙඳ පොළ අන්තර් බැංකු ඒක්ෂණ ණය වෙළෙඳ පොළ ලෙස හැඳින්වේ. ශ්‍රී ලංකා මහ බැංකුවේ ඇති එම බැංකු සතු සංචිත ගිණුම් හරහා මෙම ගනුදෙනු සිදු කරයි.

- දේශීය විදේශීය විනිමය වෙළෙඳ පොළ :

රටෙහි විදේශ විනිමය යොදා ගෙන කෙටි කාලීන ණය ගැනීම හා කෙටි කාලීන ණය සැපයීම සිදු වන වෙළෙඳ පොළ යි. නැතහොත් වාණිජ බැංකුවල විදේශ ව්‍යාවහාර මුදල් ගනුදෙනුවලට අදාළව සිදුවන කටයුතු මේ නමින් හැඳින්වේ. අපනයනකරුවන් ලබා ගන්නා විදේශ මුදල් වාණිජ බැංකුවලට විකුණු ශ්‍රී ලංකා රුපියල් ලබා ගැනීමල ආනයනකරුවන් ශ්‍රී ලංකා රුපියල් ලබා දී

විදේශ මුදල් මිලදී ගැනීමල ණයවර ලිපි නිකුත් කිරිමල විදේශ බැංකු අණකර නිකුත් කිරිම ආදි ගනුදෙනු මෙහි දී සිදු වේ.

- භාණ්ඩාගාර බිල්පත් වෙළෙඳ පොළ :

රජයට අවශ්‍ය කෙටිකාලීන ණය දේශීය මුදලින් ලබා ගැනීම සඳහා ශ්‍රී ලංකා මහ බැංකුව විසින්

නිකුත් කරනු ලබන මූල්‍ය උපකරණය භාණඩ ාගාර බිල්පත් ලෙස හැඳින්වේ. මෙම භාණ්ඩාගාර බිල්පත් විකිණීම හා මිල දී ගැනීම සිදු වන වෙළෙඳ පොළ භාණ්ඩාගාර බිල්පත් වෙළෙඳ පොළ යි.

- භාණ්ඩාගාර බිල්පත් ප්‍රාථමික වෙළෙඳ පොළ

ශ්‍රී ලංකා මහ බැංකුව ප්‍රාථමික අලෙවිකරුවන්ට භාණ්ඩාගාර බිලප් ත් අලෙවි කිරීම, භාණ්ඩාගාර බිල්පත් ප්‍රාථමික වෙළෙඳ පොළ ලෙස සැලකේ.

ප්‍රාථමික වෙළෙඳ පොළෙන් මිලට ගත් භාණ්ඩාගාර බිල්පත් කල් පිරෙන තෙක් තබා නොගෙන භාණ්ඩාගාර බිල්පත් විකිණීම හා මිල දී ගැනීම සිදු වන වෙළෙඳ පොළ භාණ්ඩාගාර බිල්පත් ද්විතීයක වෙළෙඳ පොළයි.

- වාණිජ පත්‍රිකා වෙළෙඳ පොළ :

සමාගම් තම කෙටිකාලීන ද්‍රවශීලතා අවශ්‍යතා සපුරා ගැනීම සඳහා නිකුත් කරනු ලබන පත්‍රිකා විශේෂය වාණිජ පත්‍රිකා ලෙස හැඳින්වේ. වාණිජ පත්‍රිකා විකිණීම හා මිලට ගැනීම සිදු වන වෙළෙඳ පොළ වාණිජ පත්‍රිකා වෙළෙඳ පොළ ලෙස හැඳින්වේ.

ප්‍රාග්ධන වෙළෙඳ පොළ :

වර්ෂයකට වඩා වැඩි කාලයක දී කල් පිරෙන මූල්‍ය උපකරණ ගනුදෙනු සිදු වන වෙළෙඳ පොළ මේ නමින් හඳුන්වයි. එනම් දිගු කාලීන අරමුදල් අවශ්‍යතා ඇති පාර්ශ්ව හා දිගු කාලීන මුදල් අතිරික්තතා ඇති පාර්ශ්ව අතර ගනුදෙනු සිදු වන වෙළෙඳ පොළ ප්‍රාග්ධන වෙළෙඳ පොළ ලෙස හඳුන්වයි.

- භාණ්ඩාගාර බැඳුම්කර වෙළෙඳ පොළ :

රජයට අවශ්‍ය මධ්‍ය හා දිගු කාලීන ණය දේශීය මුදලින් ලබා ගැනීම සඳහා රජය වෙනුවෙන් ශ්‍රී ලංකා මහ බැංකුව නිකුත් කරන නිර්ලේඛන සුරකුම්පත් විශේෂණය භාණඩ ාගාර බැඳුම්කර ලෙස හැඳින්වේ. මේවා හුවමාරු වන වෙළෙඳ පොළ භාණ්ඩාගාර බැඳුම්කර වෙළෙඳ පොළ වේ.

සුරක්ෂිත මූල්‍ය උපකරණයක් වන මෙය රුපියල් දස දහස් ගුණිතයන්ගෙන් යුක්ත ව මිල දී ගත හැකි ය. වසර දෙකේ සිට තිහක් තෙක් කල් පිරෙන සීමාවන්ගෙන් යුක්ත ව නිකුත් කරයි.

- සාංගමික බැඳුම්කර වෙළෙඳ පොළ :

රාජ්‍ය සංස්ථා හා සීමිත පොදු සමාගම් විසින් මධ්‍ය හා දිගුකාලීන අරමුදල් සපයා ගැනීම දහා නිකුත් කරන බැඳුම්කර (ණයකර) අලෙවි කිරීම සම්බන්ධ කටයුතු සිදු කෙරෙන වෙළෙඳ පොළ මෙය වේ. සාංගමික බැඳුම්කර කොළඹ කොටස් හුවමාරුවේ ලැයිස්තු ගත කර කොටස් වෙළෙඳ පොළේ හුවමාරු කිරීමට ද හැකියාව ඇත.

- කොටස් වෙළෙඳ පොළ :

ලැයිස්තුගත සමාගම් විසින් නිකුත් කරන කොටස් හා ණයකර ආදී සුරැකුම්පත් මිල දී ගැනීම හා විකිණීම සිදු කරන වෙළෙඳ පොළ කොටස් වෙළෙඳ පොළ වේ.

15. 7 කොළඹ කොටස් හුවමාරුව

කාලච්ඡේද : 05 යි.

ඉගෙනුම් පල : කොළඹ කොටස් හුවමාරුව අර්ථ දක්වයි.

ශ්‍රී ලංකාවේ ආර්ථිකයට කොළඹ කොටස් හුවමාරුව වැදගත් වන ආකාරය පැහැදිලි කරයි.

ප්‍රාථමික හා ද්විතීයක කොටස් වෙළෙඳ පොළ අතර වෙනස පැහැදිලි කරයි.

සීමිත සමාගම්වලට කොළඹ කොටස් හුවමාරුවේ ලියාපදිංචි විය හැකි ආකාර පැහැදිලි කරයි.

කොළඹ කොටස් හුවමාරුව

ලැයිස්තුගත සමාගම්වල කොටස් මිල දී ගැනීම හා විකිණීම පරිපාලනය කරන ආයතනය කොළඹ කොටස් හුවමාරුව ලෙස හැඳින්වේ. එය සීමිත සමාගමකි. එහි පූර්ණ සාමාජිකයන් ලෙස තැරැව්කාර සමාගම් ක්‍රියාත්මක වේ. මෙම තැරැව්කාර සමාගම් කොළඹ කොටස් හුවමාරුවේ අතරමැදියන් ලෙස කටයුතු කරයි. කොළඹ කොටස් හුවමාරුවේ කාර්ය විධිමත් කිරීමේ හා අධීක්ෂණය කිරීම ශ්‍රී ලංකා සුරැකුම්පත් හා විනිමය කොමිෂන් සභාව විසින් සිදු කරනු ලැබේ.

කොළඹ කොටස් හුවමාරුව ශ්‍රී ලංකාවේ ආර්ථිකයට වැදගත් වීමට හේතු

- පුද්ගලයන් හා ආයතන ආයෝජනය සඳහා දිරිගැන්වීම.
- ආයෝජකයන්ට, කොළඹ කොටස් හුවමාරුව හරහා විවිධ ප්‍රතිලාභ ලබා ගත හැකි වීම.
- සමාගම්වලට විශාල ප්‍රාග්ධනයක් රැස්කර ගත හැකි වීම.
- සමාගම්වල කොටස් සඳහා ද්විතීයක වෙළෙඳ පොළක් ඇති වීම.
- විදේශ ආයෝජකයන් රටට අද්දවා ගත හැකි වීම.
- රජයේ සුරැකුම්පත් අලෙවි කිරීමෙන් රජයට අවශ්‍ය අරමුදල් ලබා ගත හැකි වීම.
- සමාගම්වල කොටස්වලට වටිනාකමක් නිර්මාණය වීම.
- සමාගම්වල කීර්තිනාමය හා ප්‍රතිරූපය ඉහළ යාම.

ප්‍රාථමික වෙළෙඳ පොළ හා ද්වීතීයක වෙළෙඳ පොළ

කොටස් නිකුත් කරන සමාගමකින් ආයෝජකයින් විසින් ඍජු ව ම කොටස් මිලට ගැනීම ප්‍රාථමික වෙළෙඳ පොළ යි. කොළඹ කොටස් වෙළෙඳ පොළෙන් ආයෝජකයන් කොටස් මිල දී ගැනීම ද්වීතීයක වෙළෙඳ පොළ යි.

කොළඹ කොටස් හුවමාරුවේ ලියාපදිංචි විය හැකි ආකාර

සීමිත පොදු සමාගමකට කොළඹ කොටස් හුවමාරුවේ ලියාපදිංචි විය හැකි ආකාර තුනකි.

1. මූලික ප්‍රසිද්ධ නිකුතුවක් මඟින්

සමාගමක් පළමුවරට කොටස් නිකුත්කිරීමක් මඟින් මහජනයාට දායක වීමට ඇරයුම් කර කොටස් වෙළෙඳ පොළේ ලැයිස්තුගත කිරීම.

2. විකුණුම් අර්පණයක් මඟින්,

දැනටමත් කොටස් නිකත් කර ඇති සමාගමක්, මහජනතාව සතුව ඇති කොටස් වෙළෙඳ පොළෙන් විකිණීමට ඉදිරිපත් කිරිම සඳහා ලැයිස්තු ගත කිරීම.

3. හඳුන්වා දීමක් මඟින්,

මහජනතාවට කොටස් නිකුත් කිරීමක් නොකර හඳුන්වාදෙන අවස්ථාවේදී ම කොළඹ කොටස් හුවමාරුව හරහා ම කොටස් නිකුත් කිරීම.

කොටස් වෙළෙඳ පොළේ සමාගම් ලැයිස්තු ගත කිරීමේ පුවරු

කොටස් වෙළෙඳ පොළේ සමාගම් ලැයිස්තු ගත කිරීමේ දී සියලූ ම සමාගම් පුවරු 2ක් යටතේ ලැයිස්තුගත කිරිම සිදු කෙරේ.

- ප්‍රධාන පුවරුව
- දිරිසවි පුවරුව

ප්‍රධාන පුවරුව:

විශාල ප්‍රකාශිත ප්‍රාග්ධනයක් සහිත සමාගම් සඳහා වෙන් වූ පුවරුව ප්‍රධාන පුවරුව යි. ප්‍රධාන පුවරුවේ සාමාන්‍ය කොටස් ලැයිස්තු ගත වීම සඳහා සපුරා ලිය යුතු අවශ්‍යතා කීපයකි.

- සමාගමේ ප්‍රකාශිත ප්‍රාග්ධනය රුපියල් මිලියන 500ට නොඅඩු වීම.
- ලැයිස්තුගත වීමට ඉල්ලූම් කරන දිනට පෙර අවම වශයෙන් අඛණ්ඩ ව වසර 3ක් බදු පෙර ශුද්ධ ලාභ ලබා තිබීම.
- ව්‍යාපාරයේ පවතින ශුද්ධ වත්කම්, ලැයිස්තු ගත කිරිමට ඉලලූම් කළ දිනයේ සිට ආසන්න වර්ෂ දෙකක විගණනය කරන ලද මූල්‍ය වාර්තා මඟින් තහවුරු වීම. නිකුත් කර ඇති කොටස් ප්‍රමාණයෙන් අවම වශයෙන් 25%ක් මහජනයා සතු වීම.

දිරි සවි පුවරුව :

සීමිත ප්‍රකාශිත ප්‍රාග්ධනයක් සහිත ව ආරම්භ වූ සමාගම් ලැයිස්තුගත කිරිමට වෙන් වූ පුවරුව දිරි සවි පුවරුව යි. දිරි සවි පුවරුවේ ලැයිස්තුගත වීම සඳහා සපුරාලිය යුතු අවශ්‍යතා කීපයකි.

- සමාගමේ ප්‍රකාශිත ප්‍රාග්ධනය රුපියල් කෝටි 10ට නොඅඩු විය යුතු ය.
- නිකුත් කර ඇති කොටස් ප්‍රමාණයෙන් අවම වශයෙන් 10%ක් මහජනයා සතු විය යුතු ය.
- ව්‍යාපාරයේ පවතින ශුද්ධ වත්කම් ලැයිස්තුගත කිරිමට ඉල්ලූම් කළ දිනට, වසරක විගණනය කරන ලද මූල්‍ය වාර්තා මඟින් තහවුරු විය යුතු ය.
- සමාගමේ ක්‍රියාකාරි කාල සීමාව අවම වශයෙන් වසරක් වීම.

වොච් ලිස්ට් පුවරුව :

කොටස් වෙළෙඳ පොළෙහි ලැයිස්තුගත කිරීමේ කොන්දේසි කඩ කරන හෝ නො පිළිපදින සමාගම් ඇතුළත් කරන පුවරුව වොච් ලිස්ට් පුවරුව ලෙස හැඳින්වේ. මෙය පෙර කඩ කළ පුවරුව ලෙස හඳුන්වා ඇත.

15.8 : කොටස් වෙළෙඳ පොළෙහි ගනුදෙනු වන සුරැකුම්පත් හා ඒවායේ ප්‍රතිලාභ

කාලච්ෙඡ්ද : 06 යි.

ඉගෙනුම් පල :-කොළඹ කොටස් හුවමාරුවෙහි ගනුදෙනු වන සුරැකුම්පත් ලැයිස්තුගත කරයි.

කොළඹ කොටස් හුවමාරුවෙහි ගනුදෙනු වන එක් එක් සුරැකුම්පත විස්තර කරයි.

සුරැකුම්පත්වල ආයෝජනයේ ඍජු හා වක්‍ර ප්‍රතිලාභ වෙන වෙන ම පැහැදිලි කරයි.

කොළඹ කොටස් හුවමාරුවෙහි ගනුදෙනු වන සුරැකුම්පත්

- සාමාන්‍ය කොටස්
- වරණීය කොටස්
- කොටස් බලපත්‍ර
- සාංගමික ණයකර
- රජයේ සුරැකුම්පත්

සාමාන්‍ය කොටස්

සාමාන්‍ය කොටස් මිල දී ගන්නා ආයෝජකයෝ එම සමාගමේ අයිතිකරුවෝ වෙති. මෙම කොටස් මිල දී ගන්නා ආයෝජකයන්ට සමාගම ලබන ලාභයෙන් යම් ප්‍රතිශතයක් හිමි වන නමුත් හිමි වන ලාභාංශය ස්ථිර නොවේ. එම නිසා අවදානම වැඩි ය. වාර්ෂික මහා සභා රැස්වීම්වලට සහභාගී වීමට අයිතිය හිමි වේ. පාලන බලතල හිමිවේ. සාමාන්‍ය කොටස් වර්ග දෙකකි.

- ඡුන්ද බලය සහිත සාමාන්‍ය කොටස් :
- ඡුන්ද බලය රහිත සාමාන්‍ය කොටස් :

- ඡුන්ද බලය රහිත සාමාන්‍ය කොටස් හිමියන්ට ඡුන්ද බලයහිමි නොවූවත් සාමාන්‍ය කොටස්වලට හිමි අනෙකුත් සියලූ වරප්‍රසාද ලැබේ.

වරණීය කොටස් :

නිශ්චිත ලාභාංශ ප්‍රතිශතයක් හිමි සමාගම විසුරුවා හරින අවස්ථාවක දී ප්‍රාග්ධනය ආපසු ගෙවන විට ප්‍රමුඛත්වය හිමි වන කොටස් වරණීය කොටස් වේ. මෙම කොටස් හිමියන්ට සමාගමේ අයිතිය හිමි නො වේ. අවදානම අඩු ය. පාලන බලතල හිමි නො වේ.

කොටස් බලපත්‍ර :

අනාගතයේ දී නිශ්චිත මිලකට සමාගමක කොටස් මිලට ගැනීමේ අයිතිය ලබා දෙමින් වර්තමානයේ සමාගම විසින් නිකුත් කරන ලියවිල්ල කොටස් බලපත්‍රය ලෙස හැඳින්විය හැකි ය. කෙසේ වුව ද කොටස් ආයෝජනයෙන් ආයෝජකයකු ලබන ප්‍රාග්ධන ලාභ හැර අනෙකුත් ප්‍රතිලාභ ලැබීමට නම් කොටස් බලපත්‍රය කොටස් බවට පත් වන තුරු ළඟ තබා ගත යුතු ය.

සාංගමික ණයකර :

සමාගමකට ණය ප්‍රාග්ධනය ලබා ගැනීම සඳහා සමාගමක් විසින් නිකුත් කරනු ලබන සුරැකුම්පත් විශේෂයකි. ලැයිස්තු ගත සමාගම් විසින් නිකුත් කරන ලැයිස්තුගත ණයකර කොටස් වෙළෙඳ පොළේ හවු මාරු කළ හැකි ය. ණයකරවල ආයෝජකයන්ට නිශ්චිත පොළී ප්‍රතිශතයක් හිමි වේ.

රජයේ සුරැකුම්පත් :

රජය විසින් නිකුත් කරන භාණ්ඩාගාර බිල්පත් හා භාණ්ඩාගාර බැඳුම්කර මින් අදහස් වේ. අවදානම ඉතා අවම ආයෝජන ලෙස මේවා සැලකේ. භාණ්ඩාගාර බිල්පත් හා භාණ්ඩාගාර බැඳුම්කර සඳහා වන පොළී අනුපාත ස්ථාවර නො වන අතර රජය කලින් කලට විවිධ පොළී අනුපාතයන් යටතේ මේවා නිකුත් කරනු දැකිය හැකි ය.

කොටස් වෙළෙඳ පොළේ හුවමාරු වන සුරැකුම්පත්වල ආයෝජනයෙන් ලැබෙන ඍජු හා වක්‍රප්‍රතිලාභ.

ඍජු ප්‍රතිලාභ :

- ලාභාංශ

සමාගමක් තම ව්‍යාපාර කටයුතු පවත්වාගෙන යාමෙන් උපයන ශුද්ධ ලාභයෙන් සමාගමේ කොටස් හිමියන්ට බෙදා හරින ප්‍රමාණය ලාභාංශ වේ. සමාගම් සාමාන්‍යයෙන් ලාභාංශ මූල්‍යමය ආකාරයෙන් හෝ කොටස් ආකාරයෙන් හෝ ප්‍රකාශයට පත් කරනු ලබයි. ලාභාංශ මූල්‍යමය වශයෙන් ප්‍රකාශයට පත් කිරීමේ දී කොටසකට මුදල්මය අගයක් ලෙස ප්‍රකාශ කෙරේ. එනම්, කොටසකට නිශ්චිත මුදල් ප්‍රමාණයක් ලෙස ප්‍රකාශයට පත් කෙරේ.

නිදසුන් : කොටසකට රු. 2.50ක් ආදි වශයෙන් .

- පොළී :

ලැයිස්තුගත සමාගම් විසින් නිකුත් කරනු ලබන සාංගමික ණයකර මිල දී ගන්නා ආයෝජකයන්ට සමාගම විසින් වාර්ෂික ව පොළියක් ගෙවනු ලබයි. ණයකර සඳහා ගෙවනු ලබන්නේ නිශ්චිත පොළියක් වන අතර එය ණයකර නිකුත් කිරීමේ දී ම ප්‍රකාශ කරනු ලැබේ.

- සංචිත ප්‍රාග්ධනීකරණය

සමාගම සතු ව පවතින සංචිත කොටස් ප්‍රාග්ධනය බවට පත් කිරීම මෙහි දී සිදු වේ. මේ මගින් කොටස් හිමියන්ට අනුපාතයකට නව කොටස් ලැබීමක් සිදු වේ. සංචිත ප්‍රාග්ධනීකරණයේ දී සමාගමෙහ ි ප්‍රකාශ කළ ප්‍රාග්ධනය වැඩි වීමක් සිදු වේ. මෙම සංචිත ප්‍රාග්ධනීකරණ ක්‍රියාවලිය සඳහා කොළඹ කොටස් වෙළෙඳ පොළෙහි පූර්ණ අනුමතිය ලබා ගත යුතු ය.

- හිමිකම් නිකුතුව :

හිමිකම් නිකුතුවක් යනු සමාගමේ දැනට සිටින සාමාන්‍ය කොටස් හිමියන්ට කිසියම් අනුපාතයකට අනුව කොටස් නැවත ලබා දීම යි. හිමිකම් නිකුතුවක දී වෙළෙඳ පොළේ මිලට වඩා අඩු මිලකට කොටස් ලබා ගැනීමේ අවස්ථාව ආයෝජකයන්ට ලැබේ. මෙසේ අඩු මිලකට කොටස් හිමි කර ගැනීමට හා එම හිමිකම වැඩි මිලකට විකුණා ලාභ අත් කර ගැනීමට හෝ ආයෝජකයාට අවස්ථා ලැබීම හිමිකම් නිකුතුවක ප්‍රතිලාභය යි.

- ප්‍රාග්ධන ලාභ :

කිසියම් ආයෝජකයකු ගැනුම් මිලට වඩා වැඩි මිලට කොටස් විකුණුවේ නම් එමඟින් ඔහු ලබන්නේ ප්‍රාග්ධන ලාභයකි. නිදසනු ක් ලෙස කොටස් රු. 30ට මිලදී ගත් පුද්ගලයකු කොටසක් රු. 50කට විකුණන ලද්දේ නම් ඔහුට කොටසකින් රු. 20ක ප්‍රාග්ධන ලාභයක් හිමි වේ. කොටස් වෙළෙඳ පොළ තුළ ගනුදෙනු කරන ආයෝජකයන්ට ලැබිය හැකි ආකර්ෂණීය ප්‍රතිලාභය මෙම ප්‍රාග්ධන ලාභය යි.

වක්‍ර ප්‍රතිලාභ :

- සමාගමක සාමාන්‍ය කොටස් හිමියන්ට ඡුන්ද බලය හිමි වීම හා අධ්‍යක්ෂවරයකු ලෙස පත් විය හැකි වීම.

- රජයේ සුරැකුම්පත් මිල දී ගත් පුද්ගලයන්ට එය ලබා ගැනීමේ දී ඇප සුරැකුම් ලෙස භාවිත කළ හැකි වීම.
- රජයේ සුරැකුම්පත්වල කරන ආයෝජනයේ අවදානම ඉතා අඩු මට්ටමක පැවතීම හා ඉහළ ද්‍රවශීලතාවක් පැවතීම.
- කොටස් විකිණීමෙන් හිමි වන ප්‍රාග්ධන ලාභ බදුවලින් නිදහස් වීම.
- කොටස් අවශ්‍ය විටක කොටස් වෙළෙඳ පොළේ විකිණීමට හැකිවීම නිසා ඉක්මනින් මුදල් බවට පත් කර ගත හැකි වීම හා කොටස් ඉහළ ද්‍රවශීලතාවකින් යුතු වීම.
- ප්‍රසාද නිකුතුවලට හිමිකම් ලැබීම.

15.9 : කොළඹ කොටස් හුවමාරුවෙහි කාර්ය සාධනය

කාලච්ෙඡ්ද : 04 යි.

ඉගෙනුම් පල :

කොටස් වෙළෙඳ පොළෙහි කාර්යසාධනය මැනීම සඳහා යොදා ගන්නා මිල දර්ශක සඳහන් කරයි.
එක් එක් කොටස් වෙළෙඳ පොළ මිල දර්ශකය පැහැදිලි කරයි.
කොටස් වෙළෙඳ පොළ මිල දර්ශකවල වැදගත්කම අගයයි.

කොටස් වෙළෙඳ පොළක ගනුදෙනු ක්‍රියාකාරී ද, නැත්ද යන්න විග්‍රහ කිරිම සඳහා පොදු සංඛ්‍යා දර්ශක රැසක් ලෝකයේ භාවිත වන අතර ශ්‍රී ලංකාවේ කොටස් වෙළෙඳ පොළේ කාර්යසාධනය මැනීම සඳහා පහත මිල දර්ශක යොදා ගනී.

- සියලූ කොටස් මිල දර්ශකය
- S & P ශ්‍රී ලංකා 20 දර්ශකය
- මුළු ප්‍රතිලාභ දර්ශකය

සියලූ කොටස් මිල දර්ශකය

කොළඹ කොටස් හුවමාරුවේ ලැයිස්තුගත කළ සමාගම් සියල්ලේ ම ඡන්ද බලය හිමි සාමාන්‍ය කොටස්වල මිල ගණන්හි ඇති වන උච්චාවචන පෙන්නුම් කරන දර්ශකය සියලූ කොටස් මිල දර්ශකය යි.

මෙම දර්ශකය සඳහා සැකසීමේ දී 1985 වසර පාදක වර්ෂය ලෙස යොදා ගන්නා අතර, පාදක දර්ශක අගය 100 ලෙස යොදා ගනී. සියලු කොටස් මිල දර්ශකය පහත පරිදි ගණනය කරයි.

$$\text{සියලු කොටස් මිල දර්ශකය} = \frac{\text{සියලු ලැයිස්තු ගත සමාගම්වල වර්තමාන වෙළෙඳ පොළ ප්‍රාග්ධනීකරණය}}{\text{පදනම් වර්ෂයේ වෙළෙඳ පොළ ප්‍රාග්ධනීකරණය}} \times 100$$

S & P ශ්‍රී ලංකා 20 දර්ශකය

කොළඹ ව්‍යාපාර වස්තු හුවමාරුවේ විශාලතම වඩාත් ද්‍රවශීල සමාගම් 20ක මිල ගණන්වල වෙනස් වීම මැනීම සඳහා ගණනය කරනු ලබන දර්ශකය S & P ශ්‍රී ලංකා 20 මිල දර්ශකය ලෙස හැඳින්වේ.

- වෙළෙඳ පොළ ප්‍රාග්ධනීකරණය
- ද්‍රවශීලතාව
- මූල්‍ය ශක්‍යතාව යන සාධක අනුව ඉහත සමාගම් 20 තෝරා ගනී.

මෙම දර්ශකය සකස් කිරීමේ දී පාදක දිනය 2004.12.17 ලෙසත් පාදක දර්ශක අගය 1000ක් ලෙසත් සලකා ගෙන ය. S & P ශ්‍රී ලංකා 20 දර්ශකය පහත පරිදි ගණනය කරයි.

$$\text{S \& P ශ්‍රී ලංකා 20 සියලු කොටස් මිල දර්ශකය} = \frac{\text{තෝරාගත් සමාගම් 20හි වර්තමාන ප්‍රාග්ධනීකරණය}}{\text{තෝරාගත් සමාගම් 20හි පාදක දිනයේ වෙළෙඳ පොළ ප්‍රාග්ධනීකරණය}} \times 100$$

මුළු ප්‍රතිලාභ දර්ශකය

ඉහත දර්ශකවලට අමතර ව මුළු ප්‍රතිලාභ දර්ශක ද දෛනික ව සකස් කරයි. මෙය 2004 වර්ෂයේ හඳුන්වා දුන් අතර මෙය කොටස් මිල වෙනස් වීම සහ ලාභාලාභ ආදායම යන සාධක දෙක ම සැලකිල්ලට ගනිමින් සකස් කරයි.

සියලු කොටස් මිල දර්ශකය මුළු ප්‍රතිලාභ යන පදනම යටතේ ගණනය කළ විට සියලු කොටස් මුළු ප්‍රතිලාභ දර්ශකය - (ASTRI) ලෙස ද S & P ශ්‍රී ලංකා 20 මිල දර්ශකය මුළු ප්‍රතිලාභ යටතේ ගණනය කළ විට S & P ශ්‍රී ලංකා 20 මුළු ප්‍රතිලාභ දර්ශකය (S & PTRI) ලෙස ද හඳුන්වයි.

කොටස් වෙළෙඳ පොළ මිල දර්ශකවල වැදගත්කම

- ආර්ථික ක්‍රියාකාරිත්වය පිළිබඳ ව යම් අවබෝධයක් ලැබිය හැකි වීම.
- ආර්ථිකයෙහි සමාගම්වල ක්‍රියාකාරිත්වය පිළිබඳ ව යම් අවබෝධයක් ලැබිය හැකි වීම.
- වෙනත් රටවල කොටස් වෙළෙඳ පොළ තත්ත්වයන් සමග සංසන්දනය කළ හැකි වීම.
- ආයෝජන තීරණ ගැනීමේ දී ආධාර කර ගත හැකි වීම.